

EXPO VUB X GAL

Vrij

OM ALLES IN VRAAG TE STELLEN

Kritisch denken, persvrijheid en het recht op vrije meningsuiting. Waarden die ons nauw aan het hart liggen en die ook hoog in het vaandel gedragen worden door de Vrije Universiteit Brussel en politiek tekenaar Gerard Alsteens (GAL). Als grafisch commentator staat GAL bekend om zijn scherpe cartoons die een spiegel voorhouden aan de politieke, sociale en maatschappelijke uitdagingen van onze samenleving. Zijn werken, die grafisch meer op schilderijen lijken, werden dan ook meermaals bekroond.

Speciaal voor de editie 2024 van Maanrock koos GAL een twintigtal tekeningen uit zijn indrukwekkende oeuvre, waarin hij (bedreigingen van) de vrije meningsuiting verbeeldt.

De expo nodigt uit om je te laten prikkelen door artistieke vrijheid. Hier ontdek je niet enkel het belang, maar ook de kracht van het kritisch denken. Je wordt uitgedaagd om alles in vraag te stellen.

Geniet van de expo en praat na tijdens het VUB pop-up café in Vrijzinnig Centrum De Schakel op 24 en 25 augustus! Je kan de tentoonstelling ook nadien bezoeken tot en met 28 september 2024.

01

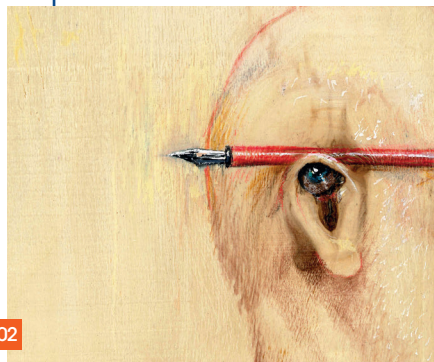
Gerard Alsteens (1940) is politiek tekenaar en kunstenaar. De creatieve, kritische en betrokken stem die spreekt uit zijn omvangrijke oeuvre was de reden waarom voormalig VUB-rector Caroline Pauwels Alsteens in 2019 lauwerde met een VUB-eredoctoraat. In haar laudatio typeerde Pauwels het werk van GAL als volgt: 'His work is, in my view, about speaking truth to power'. Pauwels bemiddelde vervolgens bij de bewaargeving van het getekende werk van GAL aan het Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven (CAVA), het universiteitsarchief van de VUB. CAVA digitaliseerde het werk en voorziet de beelden van een beschrijving, zodat de meer dan 4000 tekeningen inhoudelijk doorzoekbaar worden.

Alsteens portretteerde zichzelf met milde zelfspot naar aanleiding van zijn eredoctorstitel. Hij rookt een sigaar als knipoog naar het iconische VUB-rectoraatsgebouw van architect Renaat Braem, bij oudere generaties ook bekend als 'de Sigaar' omwille van het ovale grondplan. De sigaarrook vormt een lauwerkrans rond het hoofd van de tekenaar.

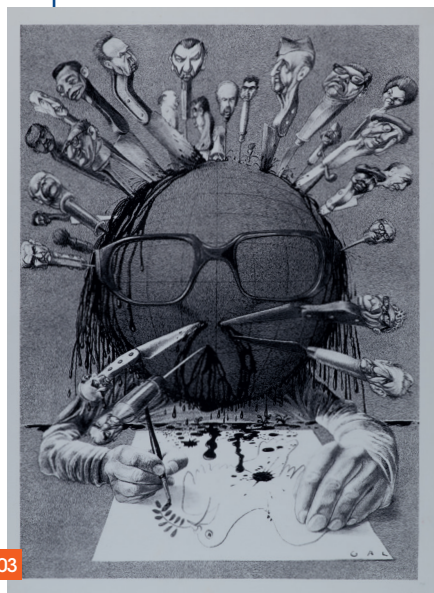
DE KRACHT VAN DE PEN, DE KRACHT VAN HET POTLOOD

Na de overzichtstentoonstelling AL GAL in 2021 (Cultuurcentrum Mechelen) doet Alsteens Mechelen opnieuw aan, naar aanleiding van Maanrock 2024 en het VUB pop-up café op 24 en 25 augustus. We hernemen hier het beeld dat toen voor de affiche gebruikt werd – opnieuw een (gedeeltelijk) zelfportret, met zijn spreekwoordelijke scherpe pen achter het kunstenaarsoor. Met de focus op vrijheid van meningsuiting en persvrijheid bevat de selectie zowel oudere als meer recente tekeningen, waarvan er veel niet eerder te zien waren op de recente overzichtstentoonstellingen (AL GAL in Mechelen, 2021 en GAL TOTAL in Schaarbeek, 2023).

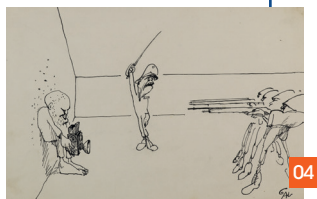
Waar eredoctor GAL zichzelf in 2019 met de nodige humor en met zelfgenoegzaam achteruit leunende flair afbeeldde, is dit oudere zelfportret heel wat dramatischer. De tekenaar heeft een hoofd dat een wereldbol is, een wereldbol die langs alle kanten belaagd wordt door messen in de vorm van toenmalige politici en leiders. Niettemin blijft de tekenaar met de moed der wanhoop tekenen aan een vredesduif.

02

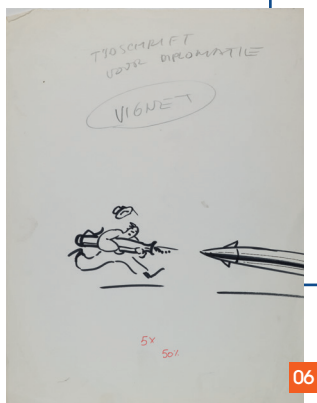
03

04

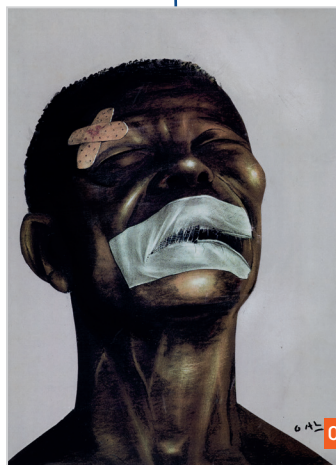
05

06

Met een grimmig lachje om de lippen blijft de (pers)fotograaf – en bij uitbreiding de journalist en de politiek tekenaar – onrecht registreren, zelfs oog in oog met het executiepeleton. Deze krachtige tekening illustreert hoe GAL de rol van de pers en ook van zichzelf zag en nog steeds ziet. Zijn werk is niet vrijblijvend artistiek, maar ook politiek en geëngageerd. Hij onderzoekt, registreert, klaagt aan, becommentarieert met beelden, zoals een politiek journalist dat met woorden doet. Ook het potlood-als-revolver verwijst naar de kracht die GAL toedicht aan tekeningen. Het vrolijk ogende vignet dat GAL ontwierp voor het Tijdschrift voor Diplomatie, drukt dezelfde gedachte uit: de politiek commentator is niet bevreesd om zwaar raketgeschut tegemoet te treden, enkel en alleen gewapend met een pen.

Aan dit beklijvende beeld hangt een intussen bekend verhaal: GAL ontwierp deze affiche voor de International Confederation of Free Trade Unions in het kader van anti-Apartheids campagnes. Een man met toegetakeld gezicht en dichtgeplakte mond slaagt er toch in de pleister te doen scheuren en zijn stem te laten horen. Alsteens zag deze affiche tijdens een TV-journaal, op beelden van de ge vandaliseerde woning van een anti-apartheidsstrijder in Zuid-Afrika. Het beeld sterkte GAL in de overtuiging dat politieke tekeningen ertoe doen, al was het maar om mensen moed te geven om hun strijd tegen onrecht en onderdrukking voort te zetten.

07

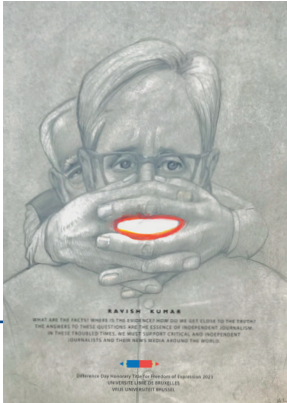

DIFFERENCE DAY •

Voormalig VUB-rector Caroline Pauwels lag mee aan de basis van Difference Day, een groot evenement in Bozar met debatten, lezingen en tal van andere multimediale activiteiten in het teken van de persvrijheid en de vrije meningsuiting. Het evenement vindt plaats naar aanleiding van de internationale dag van de persvrijheid op 3 mei. Het motto van Difference Day luidt: *speak freely, listen respectfully, different opinions matter*.

Elk jaar reiken de Vrije Universiteit Brussel, Université libre de Bruxelles, Erasmushogeschool Brussel en Bozar een erediploma uit aan journalisten, opiniemakers, collectieven en organisaties die deze waarden belichamen en die hun kritische stem lieten horen in pers en media in het voorbije jaar. Niet toevallig kwamen de organisatoren een aantal jaren geleden bij GAL terecht om jaarlijks tekeningen te voorzien voor het diploma van elke laureaat. Twee van deze getekende diploma's zijn hier te zien.

09

Jennifer Clement was laureaat in 2023. Clement is een Amerikaans-Mexicaanse schrijver van romans en non-fictie, die in haar werk opkomt voor vrouwenrechten en vrije meningsuiting en een stem geeft aan onderdrukte groepen. Ze woont en werkt in Mexico City en was tussen 2015 en 2021 de eerste vrouwelijk voorzitter van de schrijversvereniging PEN International. PEN werd in 1921 opgericht ter bevordering van de vrijheid van meningsuiting en ter bestrijding van censuur. PEN steunt wereldwijd schrijvers en journalisten die bedreigd worden of in hun werk belemmerd worden.

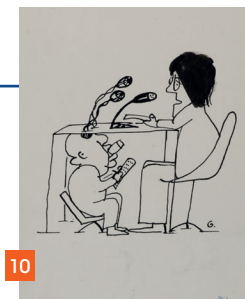
In 2023 was Ravish Kumar een van de laureaten. Kumar is een Indiase journalist en mediafiguur. Hij was het gezicht van de onafhankelijke nieuwszender NDTV tot deze door een regeringsvriendelijke magnaat werd overgenomen. Door de Honorary Title for Freedom of Expression aan Ravish Kumar uit te reiken, wilden de Brusselse universiteiten en hun partners de nefaste evoluties in India, met zijn 1,4 miljard inwoners, aan de kaak stellen en tegelijk kritische en onafhankelijke journalisten voluit ondersteunen.

MEDIA EN BEÏNVLOEDING

Alsteens' betrokkenheid bij en kritische blik op de media gaat vanzelfsprekend veel verder terug in de tijd. In de jaren 1960 tot 1980 richtte hij zijn pijlen regelmatig op de toenmalige openbare omroep – de BRT – die lange tijd erg gepolitiseerd was. Zijn tekeningen uit die tijd ogen eenvoudiger dan het werk dat hij de laatste decennia bijvoorbeeld in KNACK publiceert. Het zijn doorgaans lijntekeningen in zwartwit, wat onder andere met de beperktere drukmogelijkheden van die tijd te maken had. Veel van deze tekeningen verschenen in bladen zoals *De Zwijger* of *De Nieuwe*, waarvan GAL overigens niet enkel de politieke tekeningen maar ook de volledige grafische vormgeving voor zijn rekening nam.

Met ogen vermomd als microfoons worden kritische journalisten in de gaten gehouden of zelfs letterlijk aan het lijntje gehouden door toenmalig directeur-generaal van de openbare omroep Paul Vandebussche. Hij drukte volgens velen zijn (katholieke) overtuiging te sterk door en beïnvloedde zo de berichtgeving. Deze tekeningen suggereren dat het politieke en ideologische overwicht van de toenmalige regeringspartij CVP, met Vandebussche in haar zog, kritische, onafhankelijke journalistiek bij de nationale omroep belemmerde.

Zo leunt Vandebussche tevreden achterover nadat hij de tongen van kritische journalisten heeft buitgemaakt en ze als trofeeën aan de muur tentoonstelt. Wilfried Martens, Belgische eerste minister in opeenvolgende CVP-regeringen in de jaren 1980, melkt de BRT-koe in het CVP-emmaertje.

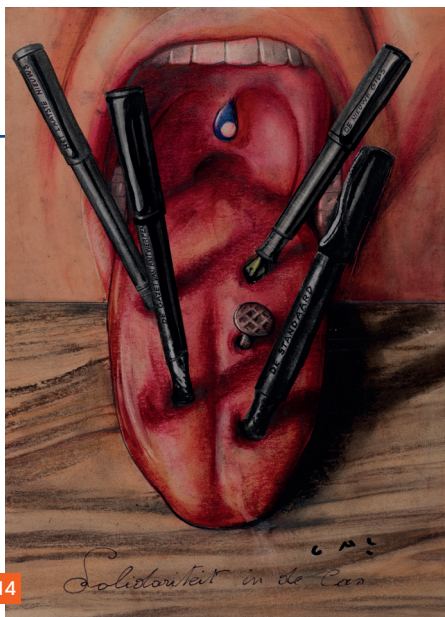

Mobutu is de tweede persoon van links. Hij leunt op de 'stok achter de deur' uit GALs tekening.
Foto Jack E. Kightlinger, 1973.
© Wikimedia Commons

De tekening van een radiostudio met een 'stok achter de deur' verwijst dan weer naar de richtlijn die lange tijd gold op de openbare omroep in verband met president van de Democratische Republiek Congo (toen Zaïre genoemd), Joseph-Désiré Mobutu. Deze mocht als 'bevriend leider' niet dictator genoemd worden, ook al strookte zijn beleid op veel punten niet met de democratische waarden.

Eind jaren 1980 werd de roep om commerciële tv-zenders in het Vlaamse medialandschap steeds groter. Op deze tekening doorboren een aantal pennen een tong die de openbare omroep verbeeldt - op de huid is het toenmalige BRT-logo te zien. De kranten die op de pennen vermeld staan waren allemaal voorstanders en sponsors van een commerciële tv-zender, die het monopolie van de BRT moest doorbreken en een meer diverse mediaberichtgeving moest bevorderen. Tegelijkertijd moet een commerciële tv-zender rekening houden met de belangen van bedrijven die hem sponsoren. Deze tekening is dus dubbelzinnig: vrije meningsuiting (gesymboliseerd door een tong) en persvrijheid blijven een relatieve kwestie. De 'cas' in het onderschrift verwijst overigens naar toenmalig administrateur-generaal van de BRT, Cas Goossens.

14

Ook in de geschreven pers was alles niet altijd koek en ei, zoals blijkt uit de tekening met de omknelde hand van een journalist van *De Standaard*. Deze moet zijn pen loslaten onder druk van een grotere en sterkere hand, die op haar beurt door een nog machtiger hand in bedwang gehouden wordt.

15

De tekening met toenmalig hoofdredacteur van *Humo*, Guy Mortier, verwijst dan weer naar een incident dat scherpe vragen oproept bij hoe ver de persvrijheid precies mag gaan: op 25 juli 1998 publiceerde *Humo* een interview met een man uit Kasterlee die van plan

16

was om "samen met zijn gezin zelfmoord te plegen". Tegen de tijd dat *Humo* het interview uitbracht had de man zijn misdaad (die als een moordzaak beschouwd werd) al gepleegd. *Humo* kreeg veel kritiek omdat het blad te weinig zou hebben gedaan om deze man tegen te houden en het ook op de cover de sensatie niet schuwde. Een week later gebruikte *Humo* een volledig blanco cover, door hen omschreven als een "niet-commerciële cover". In het nummer zelf weerlegde de redactie alle aantijgingen en klachten.

De aanslag op de redactie van het Franse satirische weekblad *Charlie Hebdo* in 2015 kwam hard aan. GAL drukt de veerkracht van het tijdschrift en van de vrije meningsuiting uit met deze tekening: aan de geknakte potloodboom laat hij nieuwe twijgen ontspringen en hij toont de onaangetaste, breed uitwaaiierende wortels die steeds dieper in de betogende mensenmenigte doordringen.

DE WERELD EN ZIJN LEIDERS

Autoritaire regimes, wereldleiders en mediamagnaten met weinig achting voor de vrijheid van meningsuiting zijn regelmatig kop van jut in GALs werk. Religieuze leiders zoals de ayatollahs in Iran, die de persvrijheid beknotten, maar ook een figuur als Silvio Berlusconi, die zijn media-imperium ten dienste stelde van zijn politieke carrière, worden te kijk gezet. Rupert Murdoch, die zijn media-imperium dan weer wilde spijsen met smakelijke nieuwtjes opgepikt via illegale af luisterpraktijken, moet straf schrijven.

Donald Trump lijkt rechters als handpoppen te gebruiken en zo de rechtsstaat te ondergraven. De tekening verwijst naar Trumps voordracht van de omstrede

Brett Kavanaugh als rechter bij het Amerikaanse Supreme Court. Kavanaugh gaat op de tekening zelf door met onder de rok tasten van Christine Blasey Ford, die Kavanaugh in 2018 aankloeg voor ongewenste intimiteiten.

Trump figureert een tweede keer, op de achtergrond van een tekening over de in 2018 in Istanboel vermoorde journalist Jamal Khashoggi. Volgens geruchten zou de journalist op bevel van de Saoedische kroonprins Mohammed bin Salman zijn geliquideerd omwille van zijn kritische houding tegenover diens regime. Trump wandelt weg met een bebloede geldhoop, onbezorgd over de mogelijke misdaden van zijn economische bondgenoot.

POSTZEGELS

Het thema van deze tentoonstelling kreeg in de carrière van GAL tot slot nog deze kleine maar fijne realisatie in een aantal opdrachten van de Belgische Filatelie. Vanaf 1985 ontwierp hij postzegels rond thema's als het vrije denken, persvrijheid, humanisme en mensenrechten. De ontwerpen verschenen weliswaar op klein formaat, maar hadden een zeer ruim bereik, met oplages die soms in de miljoenen liepen.

GAL verzamelde de postzegels na uitgifte her en der en bracht ze samen op een passe-partout.

Colofon

Deze tentoonstelling is een gezamenlijk initiatief van de Vrije Universiteit Brussel, CAVA en VC De Schakel, naar aanleiding van het VUB pop-up café op Maanrock 2024 (24-25 augustus). De tentoonstelling loopt van 24 augustus tot en met 28 september 2024 in Vrijzinnig Centrum De Schakel Mechelen, Steenweg 32, 2800 Mechelen.

- Tekeningen: Gerard Alsteens (GAL)
- Selectie: Gerard Alsteens, Ellen Soetens, Ellen Van Impe
- Teksten: Kjell Knudde, Ellen Soetens, Ellen Van Impe
- Eindredactie: Deborah Schollaert
- Vormgeving brochure: MarCom VUB
- Productie: Vrije Universiteit Brussel (MarCom VUB, CAVA), VC De Schakel, Gerard Alsteens, Anant Alsteens
- Met dank aan: Gerard Alsteens, Anant Alsteens, Ina Baeteman, Pieter Ballon, Tom Colyn, Kjell Knudde, Burcu Korkmazer, Babette Magerman, Rik Röttger, Sebastiaan Verheyen, team CAVA

Help je mee?

Medewerkers en vrijwilligers van CAVA zijn hard aan het werk om de meer dan 4000 tekeningen in het archief van GAL van een beschrijving te voorzien. We proberen de afgebeelde figuren zo goed mogelijk te identificeren, de tekeningen zo precies mogelijk te dateren en de context te beschrijven, zodat de actualiteitsgebonden tekeningen ook nog te begrijpen zullen zijn voor toekomstige generaties. Ben je geïnteresseerd om ons hierbij te helpen? Geef ons dan een seintje op cava@vub.be!

www.vub.be
www.cavavub.be
vcdeschakel.be

